

En het dorp zal duren ...

"de dagen van mei 1940"

nr 12 - oktober-december 2001

trimestriëel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van witthem" beersel

En het dorp zal duren ...

"de dagen van mei 1940"

nr 12 - oktober-december 2001

trimestriëel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van witthem" beersel

Inhoud

Inhoudstafel

VOORWOORD	151
INLEIDING	153
PROLOOG	154
Vrijdag 10 mei 1940	154
Zaterdag 11 mei 1940	154
Zondag 12 mei 1940. Pinksterzondag	155
Pinkstermaandag 13 mei 1940	156
Dinsdag 14 mei 1940	157
OP DE VLUCHT	160
Woensdag 15 mei 1940	160
Donderdag 16 mei 1940	163
Vrijdag 17 mei 1940 i	164
Zaterdag 18 mei 1940	166
Zondag 19 mei 1940	167
Maandag 20 mei 1940	168
Dinsdag 21 mei 1940	170
Woensdag 22 mei 1940	171
Donderdag 23 mei 1940	174
Vrijdag 24 mei 1940	175
Zaterdag 25 mei 1940	177
Zondag 26 mei 1940	178
Maandag 27 mei 1940	180
Dinsdag 28 mei 1940	181
Woensdag 29 mei 1940	183
Donderdag 30 mei 1940	186
Vrijdag 31 mei 1940	189
Zaterdag 1 juni 1940	190
EPILOOG	192
DANKWOORD	194

Mijn vlucht in '40

Jan Brassine

151

Voorwoord

OP DE VLUCHT,
EEN VERHAAL VAN
GISTEREN EN VANDAAG.

HUGO PARTOUS

60 jaar later stelt vriend Jan Brassine zijn verhaal te boek.

Het stuk is op zijn plaats in 'En het dorp zal duren...'

Hoewel het geen 'heemkundige' bijdrage betreft, gaat het ditmaal over mensen die noodgedwongen hun 'heem' moesten verlaten.

De geschiedenis speelt zich slechts in beperkte mate af in een van onze dorpen.

Men zou deze bijdrage daarom kunnen catalogeren in een rubriek 'avonturen van streekgenoten', waarin men evenzeer het verhaal zou kunnen brengen van een ontwikkelingshelfer in de derde wereld, de wonderbare carrière van een politicus enz...

Honderden Jannen en Rikken kunnen hun wedervaren tijdens 'de vlucht' al of niet flink doorspekt met heldendaden aan de man brengen.

Deze anekdotische bijdrage is meer dan dat. De auteur weerstaat aan de verleiding om van dit verslag een boeiende roman te maken. Hij brengt een sfeerbeeld van wat zeker niet uniek was voor Alseberg: gewone mensen die de eerste dagen en weken van de Tweede Wereldoorlog in paniek slaan, jongelui van bij ons, geconfronteerd met het oorlogsgeweld, voor wie het verhaal in dit geval goed eindigt.

Beelden van 60 jaar geleden, zoals ze vandaag elders realiteit zijn. In beide gevallen 'ver van ons bed'. Gelukkig is de geschiedenis er nog om ons daarop te wijzen.

Even in de tekst spreekt de auteur over de 'vijfde colonne'...

De nationale geschiedenisschrijvers wagen zich schoorvoetend aan de minder aangename feiten zoals misdad, collaboratie e.a. die zich in de oorlogsperiode voordeden. Ook de plaatselijke heemkundige genootschappen zullen zich vroeg of laat over 'delicate' gebeurtenissen moeten buigen en tijdens het zoekwerk te maken krijgen met data en namen. Het zal niet enkel gaan over een gesmokkeld varken of een gewonde stroper.

Met het verhaal van de vlucht begint de oorlogsgeschiedenis van ter plekke pas.

De schrijvers van de plaatselijke geschiedenis kunnen het onderzoekswerk echter niet te lang voor zich uitschuiven, al is het maar opdat het aan voldoende levende getuigen kan getoetst worden.

Inleiding

153

In de eerste dagen na het uitbreken bij ons van de Tweede Wereldoorlog (10 mei 1940) werden alle mannen van 16 tot 35 jaar, die niet onder de wapens waren, verplicht zich op eigen kracht, via Roeselare en Ieper, naar Poperinge te begeven; het was m.i. de bedoeling van de regering en het leger die mannen te gebruiken als een reserve aan manschappen achter de frontlijn en te beletten dat deze bevolkingsgroep in de handen van de vijand zou terechtkomen.

Op de bladzijden die volgen, doe ik het verhaal van mijn tocht naar Frankrijk en retour. Ik heb getracht de waarheid zo getrouw mogelijk te benaderen. De eventuele onwaarheden en de mogelijke verdichtfels, die in het relaas zouden kunnen voorkomen, zijn te wijten aan de tijdsperiode tussen het gebeuren in '40 en het opstellen van de feiten nu, in 2001. Ik durf hierbij veronderstellen dat deze tekortkomingen herleid zijn tot het strikte minimum.

Het is op de vraag van mijn dochter Ingrid dat ik me aan het beschrijven heb gezet van een reeks gebeurtenissen van lang geleden. Zij wenste reeds een hele tijd een volledige en chronologische versie te hebben van mijn avontuur waarover ik af en toe wat vertelde en dan nog met stukken en met brokken. Ik draag met genoegen dit verhaal aan haar op. De titel ervan luidt als volgt: "Mijn vlucht in '40".

Proloog

VRIJDAG 10 MEI 1940

Die vrijdag was een zeer bijzondere dag. Het moet rond half zeven zijn geweest dat ik door mama werd gewekt met de woorden: "t is oorlog!". Van op mijn kamer kon je boven Brussel kleine uiteenspattende witte wolkjes zien, granaten van het afweerschut.

Ik was blij dat ik die dag niet naar school moest. Ik had namelijk een Franse spreekbeurt waarmee ik niet helemaal klaar was. "La Henriade" was het onderwerp, een moeilijk verhaal in verzen van Voltaire. Geen lectuur voor een zestienjarige, vond ik. Ik zou aan de lerares hebben voorgesteld mijn "lezing" de volgende week te houden. Ze zou me dat zeker hebben toegestaan, gewillig als ze was. Op school waren we heel vlug gewoon geraakt aan de losse discipline van de vervangende leerkrachten. Onze echte leraren waren haast allen onder de wapens, gemobiliseerd. Geen school dus. En geen "La Henriade", van Voltaire!

Voor de rest herinner ik me niet veel meer van die dag. Of toch wel. Er was iets veranderd. De mensen waren uit hun gewone doen.

's Avonds ging ik gewoontegetrouw naar het meilof. Ook kwestie van mijn vrienden te zien. Want na de gebedsdienst bleven we vaak nogal laat in het dorp rondhangen. In de ruim gevulde kerk werd er die avond inniger gebeden dan de dagen voordien. En voor het beeld van Onze-Lieve-Vrouw stonden er meer bloemen en brandden er meer kaarsen...

ZATERDAG 11 MEI 1940

Een tweede onverwachte vrije dag. Het onderwerp van talrijke gesprekken was het geraakte Duitse vliegtuig, een Dornier, dat op de Meigemheide, in de boomgaard van boer Deboeck was terechtgekomen. Voor de enen was dat een bewijs van de paraatheid van ons leger. Anderen daarentegen beweerden dat de gekwetste piloot zou gezegd hebben dat we niet hoefden te juichen, want dat ons landje in de kortste keren volledig plat zou liggen. Alles kaputt! Geruststellend kun je zoiets niet noemen! Het was dat soort nieuws dat de mensen dichter bij elkaar bracht. Iedereen zocht beschutting bij een buur, een tante of een neef.

Zelf ben ik naar het neergestorte vliegtuig niet gaan kijken, want de Meigemheide kende ik niet zo goed en bovendien interesseerde dat legergedoe me niet bijster veel. Ik las veel liever een werk van Aldous Huxley of een roman van Victor Hugo of van Warden Oom, pseudoniem van Edward Vermeulen.

Een tijdlang heeft een deeltje 'afkomstig van het Duitse tuig' in de lade van onze keukenkast gelegen. Het was een stukje sterke rubber, dat ik van een vriend had gekregen, die beweerde dat het rond het reservoir zat en de eigenschap bezat dadelijk dicht te smelten, als het bv. door een kogel werd geraakt. Een curiosum! Geen relikwie!

Die avond kwam peter Jan, mijn grootvader, bij ons slapen. Zijn aanwezigheid bracht steeds serene rust. Zijn huis, gelegen aan de andere zijde van onze gemeenschappelijke tuin, werd "bewaakt" door Bonne, mijn grootmoeder. Deze vreesde duivel noch hel. Ze had ook nog het gezelschap van de familie van haar broer Michel die, na een tegenslag, in het achterhuis was komen wonen. Peter Jan en ik sliepen dikwijls samen. Dit gebeurde telkens als Bonne een tijd ging dienen bij een Nederlandse jonkvrouw, in een dorpje bij Maastricht.

's Nachts hoorde ik bommen vallen. Tamelijk dichtbij, meende ik. Ik vroeg aan peter Jan of hij dat ook had gehoord. "Slaap rustig voort" zei hij, "want als je slaapt, dan hoor je dat allemaal niet!"

ZONDAG 12 MEI 1940. PINKSTERZONDAG

Aan de oostelijke muur van het achterhuis van Bonne was een bank gevestigd. Hoeveel bekenden en minder bekenden daar ooit hebben gezeten, is zeer moeilijk te schatten. Die zondagmorgen was het daar heerlijk vertoeven. De zon stond reeds hoog in de hemel. Plots verstoorden een paar laag vliegende, razende tuigen die heerlijke rust en verdwenen meteen in westelijke richting...

Zonder dat er iets of wat was afgesproken, verzamelden rond de elven een tiental burens bij de bank. Ze hadden allen het lawaai gehoord en vonden dat de toestand erg was. Het fort van Eben-Emaal had niet lang stand gehouden en een Duitse colonne was reeds diep door onze verdedigingslijn gestoten.

— "Maar dat was een bijzondere zet" verzekerde Pros, die als een meestertacticus de feiten aldus beschreef: "de Belgen heb-

ben de moffen laten begaan, maar op een bepaald ogenblik zullen de onzen de basis van die colonne doorknippen, als met een haagschaar, en al de Duitsers, die zich op Belgische bodem bevinden, zitten als ratten in de val!"

— "En niet vergeten", kwam Xavier tussenbeide, "dat de Fransen en de Engelsen ons bijstand hebben beloofd. Dat heb ik op de radio gehoord." Er waren nog optimisten op deze wereld... Om halféén was de vergadering gesloten en de enen gingen na de anderen naar huis om te middagmalen. Thuis werd er veel minder gegeten dan naar gewoonte. De mensen zaten met hun gedachten elders.

In de namiddag kreeg Xavier gelijk. Op de Vismarkt, het Winderickxplein, reed een mobiele eenheid van het Engelse leger voorbij. Eerst een paar lichte voertuigen, dan enkele camions, gepantserde wagens en drie, vier kanonnen met op hun loop in het krijt geschreven woorden van het lied: "We are going to hang our washing on the Siegfried-line." De soldaten schenen blijgezind en sommigen onder hen wuifden naar de ernstige toeschouwers. Ze verdwenen in de richting van Rode.

Wat later kwamen tante Marie en nonkel Tist bij Bonne om te kaarten. We speelden enige bomen koeionnen en vergaten de ellende van het ogenblik. Na het avondmaal gingen tante Marie en nonkel Tist de Kerkenberg op. Gewoonlijk bleven ze nog wat nakaarten bij een lekker pintje geuze, maar ditmaal niet. "Je kon nooit weten..."

PINKSTERMAANDAG 13 MEI 1940

Zeer vroeg werden we bestookt door laag vliegende Dorniers. Het geratel en geracketak van hun mitrailleurs joegen een mens de stuipen op het lijf. Iedereen rende zo snel als de bliksem zijn huis binnen, behalve nonkel Michel die boven op één van de pilaren van onze ingangspoort ging staan om het spektakel beter te kunnen zien. Geen twijfel: die was nooit soldaat geweest! De vliegtuigen verdwenen in de richting van Dworp.

Die maandag was er sprake van dat alle mannen van zestien tot vijfendertig, die niet onder de wapens waren, naar Frankrijk zouden moeten trekken. Als dat waar bleek, dan was ik ook van de partij, daar ik in oktober van het vorige jaar zestien was geworden. Ik kan me onmogelijk herinneren hoe ik me voelde, toen ik het nieuws vernam...

In onze Dreef, de Vanderveldenlaan, viel er weinig beweging te bespeuren. Maar des te meer drukte was er op de Vismarkt. Tientallen mensen trokken er voorbij, gezeten op volgeladen wagens met paarden bespannen, mannen en vrouwen die zelf hun stootkar trokken of duwden, nog grotere sukkelaars die hun huisraad op een kruiwagen hadden geladen en met moeite vooruitkwamen... Allen waren vergezeld van hun troep kinderen... Er was er zelfs ene bij die een paar koeien achter zich zeulde! De meesten kwamen van de andere kant van het Zoniënwoud, van Hoeilaart of Overijse. Ze vertelden dat ze zich thuis niet meer veilig voelden en dat die van Leuven, Diest en Aarschot ook al begonnen waren hun steden te verlaten... Ja, die hadden onder de Eerste Wereldoorlog duchtig afgezien en de schrik zat er in...

En dan die vijfde colonne: een bende gespuis: mensen van bij ons die voor de vijand spioneerden, Duitsers verkleed als pastoors en nonnen en die stiekem luisterden naar wat je zei. Het was gevaarlijk geworden hardop je mening te zeggen. En als je een raar persoon zag, was het best die te mijden...

's Avonds waren de Engelsen aangekomen om ons te helpen beschermen. Naar het schijnt hadden ze het kasteel Rondenbos als hoofdkwartier uitgekozen. We waren weer wat minder bekommerd.

DINSDAG 14 MEI 1940

De dag begon zoals de vorige. Het weer was mooi, de hemel blauw. Lichte bommenwerpers volgden op een honderdtal meter hoogte de vallei van de Molenbeek en schoten in het wilde rond. Het werd één van de onzen bijna fataal. Dymphna, de dochter van nonkel Michel, was klaar met haar ontbijt, was opgestaan en had haar tasje op haar stoel vóór het raam gezet, toen ze ineens door haar moeder, tante Sabine, bij de arm werd gegrepen en van het raam werd weggerukt. De twee vrouwen waren pas in hun veilige salon gekomen, of ze hoorden achter zich een scherp gesis en bijna gelijktijdig het geluid van brekend glas. Ze draaiden zich om en zagen in de keuken een rookpluim opstijgen. Wat was er gebeurd? Een kogel had het vensterglas verbrijzeld, was door het tasje en het zitvlak van de stoel gedrongen, was daarna in de vloer terechtgekomen en naar de overkant geketst en had zich een baan door de kast geboord om eindelijk in de muur aan te landen... We

Foto genomen in onze gemeenschappelijke tuin in Alsemberg in de zomer van 1940. (v.l.n.r.) staande: Peter Jan Brassine, Bonne Jeanette Degreef, tante Sabine Hemelhof en nonkel Michel Degreef – zittend: Jan Brassine, Dymphna Degreef en haar verloofde Albert Vastiau.

rilden allen van afgrijzen toen we het verhaal door tante hoorden vertellen. Wat zou er met Dymphna gebeurd zijn, indien ze op haar stoel was blijven zitten...

Het stond nu vast. We zouden ons de volgende dag als verplicht geëvacueerden naar Ieper moeten begeven. Het bevel werd door de gendarmerie aan de betrokkenen gegeven.

In verband met dit vertrek is er iets waarover ik niet de minste zekerheid heb. Gedurende de hele evacuatie bewaarde ik in mijn portefeuille een getypt getuigschrift ondertekend door onze prefect A. Peeters. Het vermeldde dat ik "avec fruit" mijn tweede Grieks-Latijnse had beëindigd. Met dit document zou ik in den vreemde mijn studies normaal kunnen voortzetten. De vraag die ik me nog altijd stel is de volgende: hoe en wanneer ben ik in het bezit geraakt van dit certificaat? Ben ik naar Ukkel gegaan om het op ons atheneum af te halen of heb ik het met de post gekregen? Ik zal het wellicht nooit weten.

Op de Vismarkt bleven de vluchtelingen doortrekken. Van een poosje respijt profiteerden enkele Engelse soldaten om tegen de warme muur van de meubelzaak P.D.D. een dutje te doen. Wat verder stond, bewaakt en half verdoken, hun mitrailleur opgesteld

en niet ver daarvandaan zaten een paar knapen rustig te spelen. Plots zag Bob, één van de jongens, een vreemde vliegtuigmachine traag voorbijvliegen. Hij naar de soldaten en trok die aan hun mouw. De tommy's schrokken wakker, keken met slaapogen naar het tuig, dat de jongen hun aanwees en wandelden rustig naar hun mitrailleurs. Een paar ogenblikken later waren al de Engelse posten in het dorp gewekt. Een geknal van overall. En het vliegtuig zette zijn koers rustig verder.

In de namiddag onderging mijn D.G.L., mijn zware fiets, een grondige revisie en maakte mama mijn valies klaar. Een deken hoorde erbij, dan wat ondergoed, een paar hemden, een dikke trui en mijn mooi blauw zondags pak. Je kon nooit weten hoelang ik weg zou zijn. En waar ik zou verblijven. Ik kreeg een flinke som geld mee: twee bankbiljetten van duizend frank en daarbij wat pasmunt. Ik moest er goed voor zorgen en het altijd bij me hebben, werd me op het hart gedrukt. Wat ik best kon begrijpen. Nooit had ik zo'n bedrag in mijn bezit gehad!

Die avond kroop ik vroeg in bed. De volgende dag zou het menens zijn.

De gevolgde route

Op de vlucht

WOENSDAG 15 MEI 1940

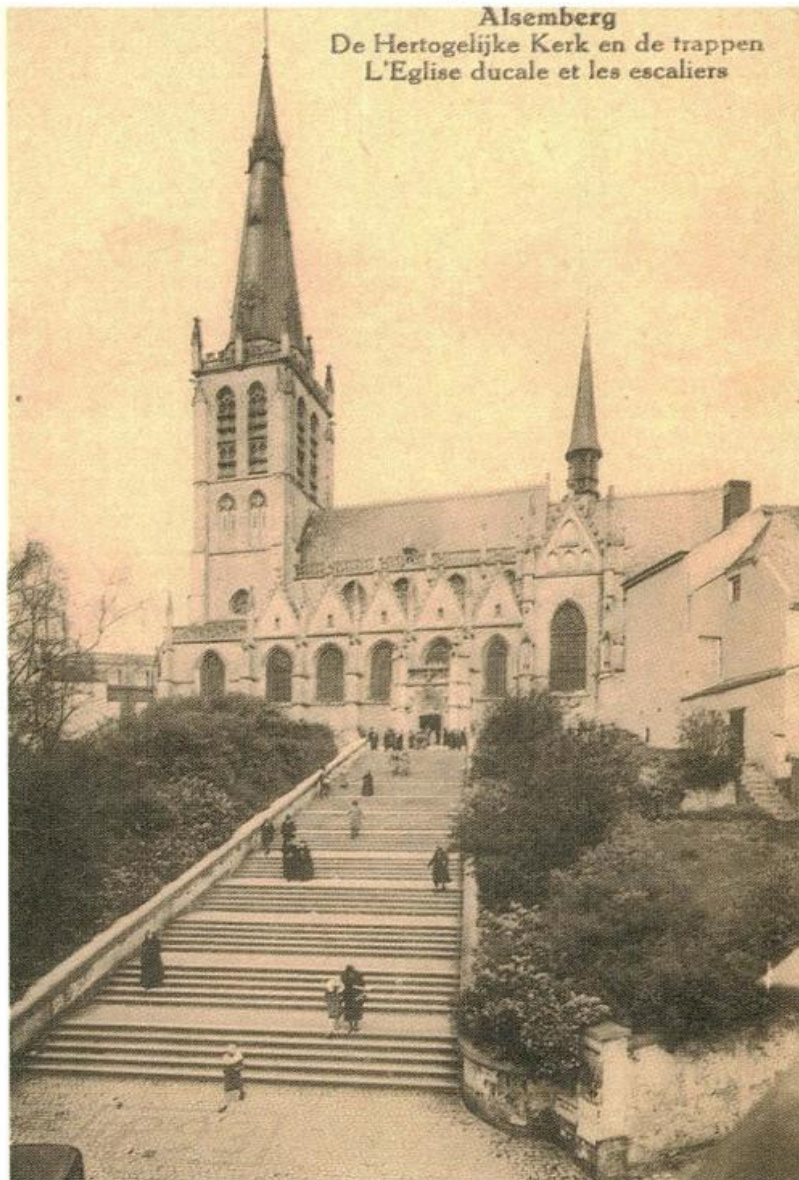
Ik neem afscheid van mama, papa en zus, van Bonne, tante Sabine en nonkel Michel. En Dymphna? Die is er niet. Wellicht is ze al vertrokken naar haar werk in het schoenenfabriekje? "Voorzichtig zijn en schrijven, als je kan". Dat is de leus. Dikke kussen. Een vluchtig weggepinkte traan. Iedereen probeert zich kranig te houden. Dag allemaal, daag...

Peter Jan, mijn beste vriend, doet me uitgeleide. Er is iets dat hapert aan mijn valies. Dat is slecht gebonden op mijn bagagedrager.

Ik aan het mopperen. Ik probeer een paar meters te fietsen. Zie je wel dat mijn valies niet op zijn plaats zit! Veel tijd om daar aan te prutsen hebben we niet. Het vertrek is om acht uur, beneden de kerktrappen, zoals afgesproken. Terwijl de pastoor ons zijn zegen geeft, slaagt peter Jan erin mijn fiets startklaar te maken. Ik dank hem met een paar dikke kussen, ook als afscheid.

Drie, vier meisjes uit de buurt zijn naderbij komen staan en kijken ons giechelend aan. "Ons": dat zijn: Fernand Berghmans, Jaak Boeckx, Rik Dhondt, Çois Dillens, Jos Fontaine en ikzelf. Maken ook nog deel uit van ons contingent: enkele jongens en ook nog ouderen van Tenbroek en van de Elsemheide, van wie ik er enigen ken van gezicht - Pierre, Staaf, Frans - maar wier naam ik me niet meer herinner.

Om de drukke Halsesteenweg te vermijden kiezen we een minder

begane weg langs de Diepestraat, de Meigemheide, het Begijnenbos en dan richting zuidwest. Ik ben rustiger geworden, nu we ons naar veiliger oorden begeven. De morgenraids van de vorige dagen hadden me korzelig gemaakt. Van al dat gedoe ben ik toch af! Dit denk ik althans, want na een half uur rijden merk ik dat het er overal even druk aan toegaat. Vluchtelingen alom: op met paarden getrokken wagens, in volgeladen auto's, op fietsen, te voet... Soms neemt de bestuurder van een militair voertuig astringant zijn voorrang... Veel goeds voorspelt dit allemaal niet.

In Ninove krijgen we onze eerste, meteen ernstige vuurdoop: lange reeksen kogels fluiten langs onze oren en dan komen er enkele bommen tot ontploffing, niet ver van onze schuilplaats... Ik weet niet wat er precies gebeurd is. Ik bevind me onder een tram op een rangeerterrein. Mijn fiets heb ik ergens achtergelaten. Gelukkig is deze luchtaanval vlug voorbij. Wanneer ik rond me kijk, zie ik op mijn hoogte vragende, ernstige blikken. Onze rijwielen liggen verspreid op de grond. Na de verstoorde rust zijn we hier in het voorgeborchte der hel gearriveerd. Gelukkig is er niemand gewond.

En nu verder. Er wordt ergens gestopt om wat te eten. Veel schaft mijn potje niet, terwijl de anderen lekkere voorraad mee hebben. Na nog een lange rit houden we halt. Een paar onder de ouderen gaan in een boerderij om een onderkomen verzoeken. We mogen allen naar binnen. We kunnen ons verfrissen aan de pomp en mogen slapen in de schuur. Daarboven wordt er niet gerookt!

Ik vraag aan de boerin waar we in feite zijn aangekomen. In Ingooigem. Ingooigem! Ik kijk naar Jos. Geen reactie. Naar Fernand. Ook geen reactie. Ingooigem! Hier woont Stijn Streuvels. Heb ik geleerd in de cursus Nederlands, tweede taal. Aan onze gastvrouw vraag ik waar de heer Streuvels woont. Hier, langs de steenweg, in een villa, op een heuvel. Jos, Fernand en ik gaan de bekende auteur even goedendag zeggen: dit wordt onder ons besloten...

Stijn Streuvels woont in een prachtige villa: het "Lijsternest". We durven niet aanbellen. Wie gaat er nu ongevraagd bij een beroemde persoon aanbellen? Op de grasheuvel verschijnt een jonge dame.

— De meid, zegt Fernand en hij fluit en wenkt ze. Dartelend komt een lenige dame naar ons toe.

— Jongens?

– Woont meneer Streuvels hier?, vraag ik bijna verlegen.
 – Ja, hoor. Moet ik hem gaan roepen?
 Een paar minuten later verschijnt Stijn Streuvels in levenden lijve voor ons: een modieus geklede, keurige heer met een lach op de mond. We staan roerloos. Hij merkt onze verbazing en vraagt ons waar we vandaan komen.
 – Van Alseberg, bij Beersel, waar Herman Teirlinck woont.
 – Mijn vriend Herman, zegt hij verheugd.
 Hij beschrijft onze streek, die hij heel goed kent. Het ijs is meteen gebroken en we praten nu ongedwongen met elkaar. We vragen hem om een autograaf.

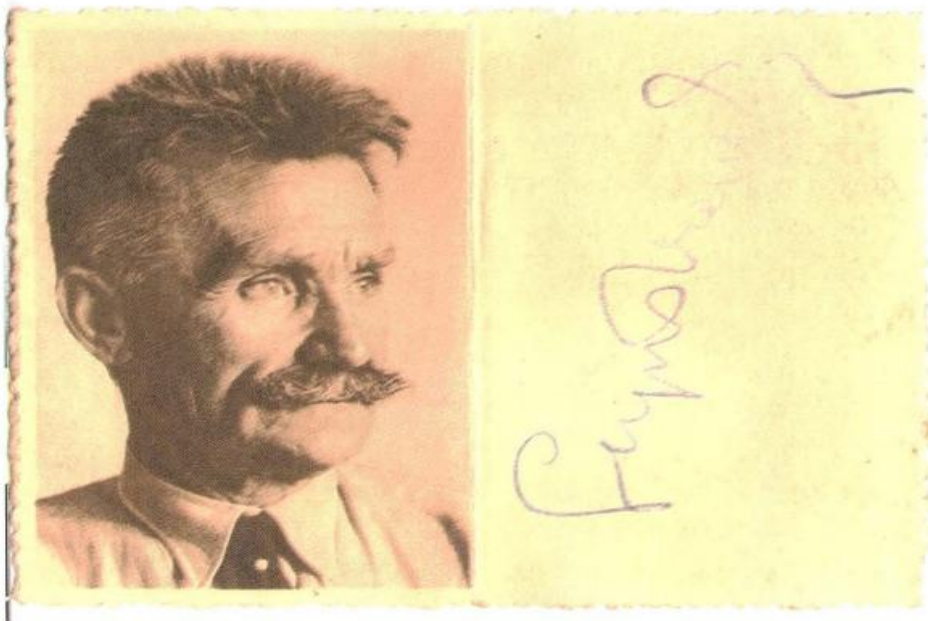

Foto en handtekening van Stijn Streuvels.

– Wacht even...
 Hij komt terug en geeft aan elk van ons een prentbriefkaart, waarop, aan de ene kant zijn foto staat en, aan de andere, een blanco deel waarop hij zijn handtekening plaatst.
 – Vaarwel, zegt hij, terwijl hij ons de hand drukt.
 Een wonderbaar man, die Frank Lateur!

DONDERDAG 16 MEI 1940

Ik heb niet zó slecht geslapen. Zeggen dat ik van een uitstekende rust heb kunnen genieten, zou een grove onwaarheid zijn. Als men tot zijn zestiende steeds in een verluchte kamer, tussen witte lakens heeft kunnen kruipen, kan men een schuur als slaapzaal bezwaarlijk roemenswaardig beschouwen. De stoffige geur van het stro, het geritsel van enkele ratten of muizen aan je hoofdeinde, de klamme warmte onder een wollen deken, het ongewone tout court zijn geen van alle elementen die een degelijk evenwicht in je lichaam kunnen bevorderen. Op de boerderij is het heel en al leven als we ons even gaan wassen, ieder op zijn beurt. We eten wat en danken de boer en boerin voor hun gastvrijheid.

Het gewoel van de vluchtelingen is sinds de vorige dag verdubbeld, verdrie-, verviervoudigd ja. De wegen zitten propvol. Het wordt hoe langer hoe moeilijker om in groep te kunnen blijven. Twee rijen scouts banen zich zingend een weg door de drukte heen. Het is hun aan te zien dat ze het trekken gewoon zijn. Voor de rest is al wat je ziet niets dan ellende: een magere man die zijn vrouw op een gammele kruiwagen sjuwt, een vader en moeder die hun jonge kinderen aansporen, elk met een last op de rug, een ezel die traag een volgeladen kar trekt waar bovenop zijn meester aan het sterven ligt...

De lange stoet houdt plotseling halt, wanneer een Duits verkenningsvliegtuig een reeks schoten in onze richting vuurt. We springen in de gracht of zoeken dekking achter een boom of laten ons

De wegen zitten propvol.

op de grond vallen met onze handen boven het hoofd... Na enige tijd zet de karavaan zich weer in beweging... Een auto toetert achter ons. Aan het stuur zit een jonge kerel, die de ouderen onder ons schijnen te kennen. Het is Jan Coemon, weet iemand te vertellen, een avonturier die Alseberg enkele jaren geleden heeft verlaten. Hoe hij aan de wagen is geraakt, vertelt hij in twee woorden: een wagen zonder eigenaar en zonder benzine breng je aan de gang, als je die vult met de benzine, die je van een andere auto hebt afgetapt. Eenvoudig niet? Als hij vertrekt pinkt hij en brengt, als groet, twee vingers aan zijn pet... Wat verder ligt Edmond, een klasgenoot uit Rode, op een berm te rusten met zijn blinkende racefiets naast zich. Hij is de zoon van een meesterknecht in de papierfabriek "du Pont de la Warche" en is afkomstig uit Malmedy. Hij doet me onwillekeurig denken aan de fabel van Jean de La Fontaine: " Le lièvre et la tortue"...

Rond de noen bereiken we Ingelmunster, na nog eens te worden bestookt door een vijandig vliegtuig. Er heerst hier een verwarring van jewelste: een komen en gaan in alle richtingen - waarvandaan? waarheen? - van voetgangers, fietsers, auto's, camions en militaire voertuigen.

In een hoekcafé gunnen we lichaam en geest enige rust. Het dringt tot ons door dat we in één voormiddag een goede twintig kilometer hebben afgelegd. Als we dit slakkengangetje aanhouden, komen we zeker te laat in Poperinge, dat op bevel van hogherhand werd ingeruild voor Ieper als verzamelplaats. De oudsten onder ons besluiten, op aanraden van de baas, mee te rijden met diens neef. Deze moet in de buurt van Poperinge zijn voor zaken en kan ons voor een zacht prijsje meenemen. Alles komt in orde! Maar de neef laat op zich wachten. We hebben dus tijd om te verteren.

Na een paar uren komt de vrachtwagen aangereden. De bagage, de fietsen en de reizigers worden opgeladen. De tocht verloopt gunstiger dan eerst werd gedacht. In Elverdinge is het eindpunt bereikt. We vinden bijtijds in een boerderij een onderkomen voor de nacht. 's Avonds gaan enkelen naar het meilof in de parochiekerk. Bidden is ook kalmte zoeken.

VRIJDAG 17 MEI 1940

Na een wat meer verkwikkende nacht begint de dag zoals de vorige: een karig toilet, een hap inderhaast, een "dank u zeer, boer en

boerin" en hop, de fiets op. De beweging op de wegen is niet verminderd, maar onze (voorlopige) eindbestemming is in het zicht; nog enkele kilometer rijden en we mengen ons in het haast Babelse Poperinge.

Nu pas beginnen de moeilijkheden die we moeten oplossen. We herleiden ze tot vragen. Waar vinden we logies voor veertien man? Waar kunnen we eten en drinken vinden? Wanneer en waar vertrekken we? Waarheen? Voor hoelang?

Al bij al hebben we geluk. Dank zij opnieuw de ouderen van ons gezelschap vinden we tamelijk vlug een cafeetje aan de rand van de kleine stad, waar we onze fietsen mogen achterlaten. De baas, een joviale, maar lepe kerel, zal een oogje in het zeil houden. En als we het willen, geeft hij ons goedkoop logies op de zolder van zijn schuurtje achteraan. We hebben nu een richtpunt, waar we altijd terecht kunnen, onze gezamenlijke residentie.

Van de inspanningen van de vorige dagen heb ik honger gekregen. En mijn proviand is op! Na lang zoeken vind ik nog een brood in een winkel. Met een brok chocolade smaakt een homp allerbest! In de namiddag vernemen we dat we ons ergens moeten laten inschrijven, willen we kunnen vertrekken. In een straat, die krioelt van "verplicht geëvacueerden", staat een oud stadsgebouw dat dienst doet als reservatiebureau. Rechtover bevindt zich een ont-ruimde wijkkerk, waar lieden als wij beschutting kunnen vinden. Binnen lijkt het meer op een koeienstal dan op een bedehuis. In de hoeken liggen opengereten hopen stro, slaapsteden voor ont-heemden. In het midden prijkt pralend de predikstoel... Buiten lijkt de mensenstroom nog aan te zwellen. Als we hier moeten aan-schuiven, staan we hier de volgende morgen nog... Maar Jos krijgt een gelukkige inval! Hij gaat naar één van de bedienden in het stadsgebouw en stelt hem voor een handje te helpen. Hij krijgt dadelijk enkele formulieren toegeschoven en een pak identiteits-kaarten die hij moet registreren. Hij zet zich kranig aan het werk. Na een half uur komt hij naar buiten, neemt onze passen en die van enkele omstanders. Hij weer naar binnen. Na een hele poos weer naar buiten. "Volg me", zegt hij en richt zijn stappen naar de wijkkerk. Daar beklimt hij de predikstoel, roept de namen af van de ingeschrevenen en vraagt iedereen onderaan de trap te wachten. We krijgen allen onze identiteitskaarten terug en onze bewijzen en kunnen dus vertrekken...

In de vroege avond stellen drie, vier stoere jongens voor uit te gaan op liefdesavontuur. Alle cafés zitten echter overvol en vaak is

het onmogelijk de tapkast te bereiken. In de betere herbergen is het minder druk, maar daar hebben echte mannen het voor het zeggen... Onze knapen keren braaf terug naar ons cafeetje aan de rand van de kleine stad, drinken er een paar pinten, zetten hun fietsen in de gang of op de koer en klimmen de trapladder op die leidt naar de warme planken vloer van het schuurtje...

ZATERDAG 18 MEI 1940

Er wordt vanmorgen reeds vroeg appèl geblazen. We vertrekken immers met de trein naar Frankrijk. Op de zolder van het schuurtje ruikt het vies. Vies van de ademhaling van een hele compagnie, vies van het boeren van enkele drinkebroers, vies van ongewassen voeten, vies van andere lichamelijke uitwasemingen, vies, echt vies... Veel lust om te eten heb ik niet en ik ben vrij vlug gewassen. Al onze fietsen worden door de stoersten onder ons op het zoldertje geplaatst. Dat mag van de cafébaas. De vorige avond heeft hij het zelf voorgesteld. Tijdens onze afwezigheid zal hij over onze rijwielen waken, zodat we ze kunnen afhalen en meenemen bij onze terugkeer...

Rond het station woelt een drukke menigte. Poperinge heeft zoiets wellicht maar zelden gezien. We worden op het perron toegelaten en passeren langs militairen die elk van ons een kwart van een brood en een brok Hollandse kaas in de hand duwen... En dan komt de trein aan met rokende, zwoegende en stampende locomotief. Het hele stel bestaat uit een reeks beestenwagens waarvan de schuifdeuren openstaan. Als het gevaarte halt houdt, ontstaat er wat getrek en geduw onder de "passagiers", niet zozeer om een goede plaats te hebben - want die is er niet - maar om van zijn groep niet te worden gescheiden. Als alles min of meer in orde is gebracht, schat ik dat er zich in elk beestenvoertuig een veertigtal menselijke wezens moeten bevinden...

Het doet vreemd aan als je als individu onverwachts een nauwe voeling krijgt met lieden van ongeveer dezelfde leeftijd, die je voorheen nooit hebt ontmoet. Deze ongewone, onaangename situatie wordt voor me echter gecompenseerd door een gevoel van opluchting. Ik besef namelijk dat ik weldra naar een streek vertrek waar er geen sprake meer is van geweld...

Het duurt haast een hele voormiddag eer de locomotief zich in gang trekt. Dan begint een tocht naar het onbekende... Onnoemelijke lange wachttijden wisselen af met korte ritten... De nacht kent geen einde. Ik zit dicht bij Çois, mijn naaste buurjongen.

Ik druk me tegen hem aan om geen kou te krijgen. Mijn valies dient als hoofdkussen. Slapen is onmogelijk. Bijwijken dut ik even in, gewiegd door het monotone lopen van de trein op de rails.

ZONDAG 19 MEI 1940

Het daglicht begint te schemeren als de trein voor de zoveelste maal stopt. Met een lichte schok van zijn bumpers staat onze wagon stil. De beving die volgt is voldoende om het leven voorzichtig zijn aanvang te laten nemen. Wat gekuch en gehoest, een lang gerekte geeuw, het kraken van botten, het gefluister van een paar woorden, van een zin, een gedempte vloek... Daar staat er ene recht en probeert zijn evenwicht te houden in het conglomeraat van lichamen, armen en benen. Er wordt geschreeuwd, gescholden. Wie nog niet volledig wakker is, wordt dat meteen... De deuren van onze slaapwagon worden opengetrokken. Een dunne klaarte verdrijft de duisternis. Enkele medereizigers springen naar buiten in de koude nevel die boven het land hangt. De eerste sigaretten worden aangestoken. Als op bevel, na een knip, komen uit het lange, donkere lint gedaanten te voorschijn... Ieder moet zijn behoefte doen. Dat duurt wel een hele poos. Langs het spoor loopt parallel een brede gracht bezoomd met lang, groenend riet, waarachter enigermate privacy wordt geboden.

De zon verschijnt aan de horizon en kondigt een nieuwe, warme meidag aan, zonder wind noch wolken. Hij verdrijft het laatste streepje dauw en verwarmt de uitgestrekte akkers. Nu is het ogenblik gekomen om de armen uit te strekken en de benen beweging te geven. Het heen en weer geloop langs het stel doet denken aan een regiment dikke, zwarte mieren die in beweging moeten blijven, steeds op zoek naar een verborgen schat. Hier is geen schat te vinden...

De machinisten worden bestookt met vragen die onbeantwoord blijven. Zolang de seinarm in horizontale stand blijft en het rode licht rood blijft, verroeren ze niet.

Enkele stoutmoedige kerels verlaten vastbesloten onze site en stappen in de richting van een berg die over een dorp waakt. Later blijkt dit Watten te heten. Ik moet die reisgenoten enigszins bewonderen en kan niets anders dan een licht gevoel van naijver verdringen. Ik lig gebonden aan mijn valies, dat mijn hele hebben en houden bevat, en blijf onderdanig in zijn omgeving als een waker op wacht. Rond de middag komen de stoutmoedigen terug. Ze zijn wat aangeschoten en hebben een voorraad dure sigaretten

en twee, drie flessen wijn mee. Het middagmaal wordt gereserveerd. Op mijn menu staan: een homp droog brood, een stuk harde kaas en wat water uit een fles, die ik van de baas van het cafeetje heb gekregen. In ons gezelschap bevinden zich vier Brusselaars. Ze wonen in een wijk bij het Paleis van Justitie. Ze vragen ons beleefd plaats te maken voor het gebruiken van hun diner, dat feestelijk moet zijn, want het is immers zondag. Ze spreiden over de vloer twee handdoeken uit. Met verfijnde elegantie drinken ze een glas champagne, eten tomaat-garnaal als entree, gefarceerde kapoen als hoofdschotel en daarna natuurlijk gebak met veel crème fouettée. De koffie geurt heerlijk. We krijgen allen het water in de mond als we hun begeleidende commentaar horen. In feite eten ze hun laatste korst brood en drinken elk een slok van wat er rest in hun wijnfles. Omdat we het hele spel hebben meegespeeld, zingt de oudste onder hen een aria, als dank ... "Reviens, veux-tu?" Zijn warme baritonstem brengt ons aan het mijmeren ... Het lied is uit, als, de trein zich in beweging zet. We vestigen nu allen onze aandacht op het landschap dat traag voorbij glijdt. Uitgestrekte velden, de ene groener dan de andere, bedekken de aarde zo ver je zien kunt... Het land is hier anders... Twee vliegtuigen scheren over de horizon. Dan nog een paar. Het moeten Engelsen zijn, want ze vallen ons niet aan. Het wordt avond. De trein houdt weer stil. Voor de zoveelste maal.

MAANDAG 20 MEI 1940

Het is de hele nacht rustig geweest. Het slapen op een houten vloer heb ik stilaan aangeleerd. Als de donkerte geruisloos blijft, lukt het me wel eens in te sluimeren en in verwarde dromen te vervielen.

In Calais mogen we niet buiten het station. Geen kans dus de "Zes Burgers" van beeldhouwer Rodin (1895) te gaan bewonderen.

Het scenario van de morgenactiviteiten is hetzelfde als dat van de vorige dag. Alleen lijkt het minder gemakkelijk om er eens uit te ritzen. Niet dat dit niet mag, noch kan, maar de omstandigheden, de omgeving, de sfeer zijn minder sereen. En onze trein die zich klaar maakt om te vertrekken, hetgeen hij tenslotte toch doet. Aan de beweging op andere sporen is het te merken dat we een stad naderen. Calais. De naam staat op borden gedrukt.

Het is een grote tegenvaller als we vernemen dat we niet buiten het station mogen en we in de nabijheid van onze wagon moeten blijven, welk bevel door niet weinigen wordt genegeerd. Nieuwsgierigen houdt men niet tegen. Ook niet in het station van Calais, dat het proefobject wordt van een diepgaand, doordreven onderzoek.

Terwijl ik een kraantje heb lopen zoeken, waar ik mijn fles kan vullen, zijn een paar vrienden op het dak van ons rijtuig geklauterd.

– De zee, roept de eerste.

– De zee, roept de tweede, als de echo.

Dra zitten de wagons boven vol vreugdige knapen. De ruimte tussen het strand en het spoor is tamelijk uitgestrekt, maar net niet voldoende om het gezicht te beletten op een donkerblauwe zee, een wazige horizon en een lichtzilveren hemel waarin de zon schittert en straalt als op de mooiste dagen van het jaar. Kleine visserboten liggen te dobberen niet ver van de branding. Het water is als een immens meer. Ik ben blij dat ik de zee, nu bij toeval, eens terugzie. Ik herinner me die heerlijke dagen die ik met mijn ouders heb doorgebracht, eerst in De Panne, later in Blankenberge. De vakanties aan zee!

Gelijk we daar zo in verrukking staan te kijken, zet de trein zich in beweging. We laten ons langs de wand glijden, komen terecht op de grond en wippen met een tigersprong in onze woonruimte. Achter het lange stel spurten een pak lopers. Ze kunnen gelukkig terecht in de laatste wagon die dient als bezemwagon. Maar op het dak van ons rijtuig zijn er nog enkelen blijven zitten. Ze konden blijkbaar geen afscheid nemen van de zee, die ze voordien nooit hadden gezien. Wij, die ons geborgen voelen, kijken met pret naar hun schaduwen langs de sporen. Boven ons zijn ze zich daar blijkbaar van bewust en voeren de dolste kuren uit en de meest drieste bewegingen. Tot plots de stoomfluit begint te gillen. Langgerekte tonen klinken als een waarschuwing. Boven gaan de dansers vlak

op hun buik liggen. We schuiven een tunnel in. We houden ons hart vast. Gelukkig horen we na een lange stilte een vrolijk gelach en geschreeuw. De tweede en derde tunnel kennen eenzelfde verloop. De trein mindert nu zijn vaart, rijdt hoe langer hoe trager en gaat een plaats innemen in een rangeerstation. Vrolijke, zwarte gezichten doen het relaas van een stunt. We zijn in Boulogne aangekomen. Boulogne-sur-Mer.

DINSDAG 21 MEI 1940

Een Hof van Eden kun je een rangeerstation bepaald niet noemen. Het is er stofferig. Het ruikt er naar afgedraaide olie, teer en petroleum, as en kolengruis. Het zweemt er naar ordeloosheid en disharmonie. Verroeste ertsbakken, afgedankte eerste-klas-personenwagons, bruingrijze beestenwagons zoals de onze, alles staat er wel op rijen gesteld, maar het biedt zo een troosteloze blik en het doet je denken aan een einde zonder glorie noch waardigheid.

Maar een rangeerstation heeft ook zijn goede kanten, voor ons althans, dolaards. Het geeft je vrijheid van gaan en komen, (al voelt het grove grind wel hoekig aan door je voetzolen!), je beschikt er over water en tijd en ruimte.

Gisteravond al hadden we meer plaats in ons slaaprijtuig. De Brusselaars waren er niet meer en nog anderen, wier naam ik nooit heb gekend. Wellicht hadden ze een beter onderkomen gevonden of zijn ze vertrokken zonder adresopgave...

Vanmorgen nemen we onze tijd om ons op te frissen en om eten te gaan zoeken. Aan de muur van een seinhuisje hangt een losse kraan die nog water geeft. Je moet er wel aanschuiven, maar na een uur of zo heb je de kans om je aangezicht, armen, benen en

De haven van Boulogne ligt aan de voet van een zeer lange heuvelkam.

voeten af te koelen. Alleen moet je in een ondiepe vijver gaan staan die je voorgangers voor je hebben aangelegd...

Er lopen drie jongens voorbij die hun tanden zetten in de krakende korst van een vers gebakken stokbrood. Als we ze vragen waar ze die lekkernij hebben gehaald, duiden ze op de helling. Daar loopt een baan. In het huizenblok woont een bakker. Daar. Daarboven.

Een delegatie uit Alseberg zet zich in beweging. Ik heb aan Çois genoeg geld gegeven om zich een kleine voorraad aan te schaffen. Onze gedelegeerden zijn een goed uur vertrokken als een reeks bommen ontploffen niet ver van onze omgeving. De donderknallen dreunen nog na, als vier Duitse vliegtuigen zich over de kam van de helling wegscheren, een zwarte rookkolom achterlatend. Onze mannen hebben zich gehaast om terug te keren. Jos heeft heel duidelijk de bommen zien vallen, niet ver van een benzinedepot. En Çois, die wat later aankomt dan de anderen, heeft één enkel stokbrood bij voor ons beiden. Hij heeft er een heel pak kunnen kopen, maar heeft die onderweg verkocht met een flinke winst voor mij!

De bommen hebben ook in ons gezelschap sporen nagelaten. Niemand voelt zich nog veilig. Onze afgezwakte gemoedsrust krijgt in de namiddag nog een andere, lelijke deuk, als we vernemen dat de Duitsers terugkomen de volgende nacht en heel de stad zullen bombarderen, ons station inclusief! We besluiten de nacht door te brengen op de helling, waar de bakker woont. Bij valavond - er is nog niets gebeurd - trekt een lange stoet van donkere gedaanten met pak en zak de hoogte in. In de bewerkte velden kunnen we niet terecht. Maar in de weiden is het gras nog niet te hoog. Daar gaan we dan liggen of zitten. Het is erg fris. Ik zit op mijn valies en draai me in mijn wollen deken in. Zo voel ik me wel warm. De donkerblauwe hemel staat vol helder fonkelende sterren. Af en toe is het geluid van een auto duidelijk hoorbaar. Die rijdt daar beneden op de baan op de helling. Iemand steekt een sigaret aan. Het vlammetje van zijn lucifer is geelrood lichtend in de donkerte.

WOENSDAG 22 MEI 1940

De uren lopen langzaam voort. Ze kruipen. Er is nog steeds niets gebeurd beneden. Gelukkig. Hierboven wordt het hoe langer hoe frisser. Dauw bedekt de akkers en weiden en maakt het gras doornat. Ik voel de kou zo langs mijn voeten en benen mijn hele lichaam veroveren. Ik trek mijn deken nauwer om me aan, maar

dat geeft niet veel. Enkele groepjes verlaten de hoogte. Het begint heel voorzichtig te klaren. Ik merk dat ook de onzen aanstalten maken om deze koude, natte weide te verlaten...

In onze slaapwagon is het warm gebleven. Ook de vloerplanken waarop de meesten vlug inslapen...

Ik word gewekt door doffe, zware slagen dichtbij. Bij nader onderzoek blijkt dat in de nacht een beestenwagon met paarden naast de onze is komen te staan. De dieren appreciëren hun gevangenschap allerminst en tonen dat door het geweldige stampen met hun hoeven op de deel en tegen de wanden. Wat verder, op dezelfde rails staat een wagon die potdicht is. Enige kornuiten willen de geheimenis ervan ontsluiëren en trekken en stoten en wringen aan de schuifsloten totdat deze het begeven. Ze rukken de poorten open en ontdekken een schat. Het rijtuig is gevuld met kleine, ronde broden. Van de zelfbediening wordt de efficiëntie hier met glans bewezen. Ik kan drie broden bemachtigen en stop die op een veilige plaats in mijn valies.

Rond de twaalven stapt een groepje militairen in ons station binnen. Ze komen melden dat wie tussen zestien en twintig is, zich moet klaarmaken om in de namiddag naar Engeland in te schepen. Opluchting. Gelach en gejuich... Verbijstering en spijt...

De haven van Boulogne is bijlange niet te vergelijken met die van Antwerpen. En toch boezemt ze vertrouwen in bij wie straks overzee gaat vertrekken.

Op één van de kaden van de haven van Boulogne staan we op 22 mei klaar om in te schepen.

We vormen twee rijen op de kade en praten luidruchtiger dan anders. De emotie, het te lange wachten, het turen naar de plaats waar elk ogenblik een boot zal verschijnen, het werkt allemaal op ieders gemoed. Terwijl we daar met enkele honderden staan te babbelen en te lachen en te schertsen, horen we een aanzwellend geluid van motoren. Plots laten huilende vliegtuigen - stuka's - hun lading bommen neer op hun doelwit in de buurt. Het is precies of hard loeiende sirenes de lucht doen trillen in je lichaam. Als je kon, je kroop in de grond van de panische angst... Zoals een bende kippen uiteenstuiven bij het ploffen van een kluit in hun midden, zo rennen we allen in de richting die ons instinct ons aanduidt en drijft...

Ik sta in de gang van een vereenzaamd opbrengsthuis. Ik zie nog heel duidelijk de zes onfrisse brievenbussen voor mijn ogen. Ik ben daar helemaal alleen. Waarheen zijn mijn dorpsgenoten gevluht? Leven ze nog?

Hoe lang ik daar in die gang heb gestaan, weet ik niet. Was het een kwartier, een half uur of nog langer? Ik weet het echt niet. In al die tijd heb ik geen levende ziel zien binnenkomen noch uitgaan. Zijn al de bewoners van het pand gevluht of zitten ze in de kelder of durven ze niet naar boven?

Wanneer ik meen dat het geweld voorbij is, waag ik het mijn schuilplaats te verlaten. Het begint te donkeren. Er is heel weinig beweging op de baan. Vóór mij lopen drie jongens. Ze lopen in noordelijke richting. Ik volg ze, maar met moeite. Ik heb het lastig met mijn valies. Naast mijn spullen steken er immers nog drie broden in. De drie blijven staan en stellen voor me te helpen. Om beurten dragen we met zijn vieren mijn bagage. Zij hebben het gemakkelijk met hun rugzakken ! Naast de weg vindt de oudste - ik zal hem voortaan "hij" noemen - een lang stuk rond touw met een blauwe draad daarin geweven. Een eind daarvan heeft in de drek gelegen, maar die is wel opgedroogd. Hij vervaardigt met het touw een soort van draagband, zodat ik mijn last op mijn rug kan dragen. Ik ben vies van dat drekkige uiteinde, maar houd me gedeisd. Ik zeg dat ik een brood bij heb en dat ik het met ze zal delen, als een soort van beloning. We stappen verder in de donkere nacht. In het dal naast de baan staan een rij huizen in brand. De vlammen komen uit de ramen en deuren en likken de muren. Boven de onzichtbare zee worden af en toe vuurpijlen afgeschoten. In de hemel verschijnt dan telkens een diepe, witte vlek. Wanneer het

uiteinde van de pijl vonkend zijn parabool heeft uitgetekend, wordt het weer helemaal donker. Heel in de verte, achter en rechts van ons, is een dof gerommel continu hoorbaar. In welk angstaanjagend oord ben ik terechtgekomen?... Aan de rand van de baan staat een lege, versleten personenauto...

DONDERDAG 23 MEI 1940

Hij, de oudste, opent het portier en inspecteert de auto.

— We blijven hier slapen, zegt hij en zet zich achter het stuur.

De andere twee nemen plaats achterin. Voor mij blijft alleen de dodenplaats, de slechtste. Hij legt zijn hoofd op het stuur, die van achter hebben elk een hoek, ik de stijl tussen de twee portieren. Aanvankelijk lukt het me niet te slapen. De veren van mijn zetel zijn stuk en drukken hevig tegen mijn billen. De stijl is hard en smal, zodat ik mijn hoofd moeilijk in een goede houding kan leggen. Maar de vermoeidheid van de vorige nacht en het hachelijke bombardement hebben ons allemaal getekend en ons inslapen mogelijk gemaakt.

Het is heel en al zon, als we ontwaken. Het hellende landschap en het zacht wiegende koren overal steken schril af tegen wat we enkele uren voordien hebben ervaren.

— We hebben nog een doos pilchards, zegt hij tegen de jongste, die het ovale blik uit zijn rugzak haalt.

— Het brood, zegt hij tegen mij.

Terwijl ik één van mijn broden ongezien uit mijn valies tover, probeert hij met een bot mes het blik te openen. Hij slaagt erin, maar bij het verwijderen van het deksel snijdt hij diep in zijn duim, die flink begint te bloeden. Hij trekt een vuile zakdoek uit zijn broekzak en zonder een krimp te geven bindt hij die rond zijn duim. Ik breek het brood in vier stukken. De pilchards delen ze onder hen, want ik heb te kennen gegeven dat ik die niet lust.

Lang duurt het ontbijt niet. Bij het verlaten van de wagen begint de jongste te hinken.

— Wat is er? vraagt hij.

— Ik heb pijn aan mijn voet, antwoordt de jongste.

— Doe je schoen uit, beveelt hij bars.

De voet van de hinkpink vertoont twee dikke blaren.

— Je moet die opensteken en goed ontsmetten, durf ik voor te stellen.

— Trek je schoen aan en laat de veters los, beveelt hij.

Misschien gaan die vanzelf wel open. We zullen niet zo vlug gaan.

— De ene zijn dood is de andere zijn brood, denk ik bij mezelf. Nu zal ik tenminste hun loopritme kunnen volgen.

Het wordt weer druk op de wegen, maar niet zo druk als in België, een week geleden. Na een afstand van elke twee, drie kilometers houden we halt om de jonge stumperd wat verlichting te gunnen.

— 't Is tijd, beveelt hij na elke rustpauze.

En we trekken dan weer verder. Uit onze karige gesprekken leid ik af dat de drie uit Geraardsbergen komen en familie zijn van elkaar. Als ik hun vertel dat ik een aangetrouwde tante heb uit hun streek en dat die Julia Smets heet, blijkt hun dat geen snars te interesseren. Ene Julia Smets kennen ze niet!

Veel vroeger dan verwacht geeft hij bevel halt te maken en een plaats te zoeken voor de nacht. Die vinden we in een veldschuur, omzeggens naast de hoofdweg. In het schaarse stro vinden we wel onze gading. Ik begin mijn slaappleats klaar te maken, als ik op de weg een groepje mensen zie voorbijgaan die ik ken.

- Alseberg, roep ik luid.

Ze blijven staan en kijken op. Ik graai zo vlug ik kan mijn have bij elkaar en ren naar mijn dorpsgenoten.

- En ons brood, roept hij hard.

- Saluut, roep ik terug. En bedankt!

Ik ben dolgelukkig bekende gezichten te zien, vermoeide gezichten, de gezichten van de ouderen onder ons en dat van Rik Dhondt, een jongen uit mijn buurt.

- Waar zijn Çois, Jos en Jaak, vraag ik met angst in mijn stem.

- We hebben geen nieuws van hen!

- Ze komen wellicht achter ons.

- Misschien hebben ze een andere weg gevolgd...

We stappen verder op de hoofdweg. Op een bord heb ik de naam "Calais" gezien. Calais! Een bekende stad. We zijn op de goede weg. In een andere veldschuur zoeken we dekking voor de nacht. Voor de tweede maal maak ik mijn nest die avond.

VRIJDAG 24 MEI 1940

Calais ligt achter ons. Het is warm en ik heb dorst. En ik heb niets te drinken. We stappen en stappen en stappen. Door soldaten worden we van de hoofdbaan afgeleid en naar links gestuurd. We dalen een heel eind en bereiken het duinengebied. Een steil pad loopt uit op een smal stuk strand. De zee heeft haar hoogste peil

bereikt en heeft een lange strook vuil, olie, teer en schelpenresten achtergelaten. Tussen dit baken en de voet van de duinen strompelen we verder. Mijn gang is gestoord. Elke pas vraagt een inspanning, die al maar moeizamer wordt. Ik stik van de dorst en struikel over mijn eigen voeten. Toevallig vind ik tegen een duin een fles die half gevuld is met troebel water. Ik breng de fles aan mijn mond en nip even van de inhoud, die regenwater blijkt te zijn. Ik ben gered. Een slok, nog een slok, nog een. Ik weet dat het gevaarlijk is wat ik doe en gooi de fles in de zee. Ik walg niet en word ook niet misselijk. Ik voel me beter en stap ook met gemak. Is dit werkelijkheid of allicht een illusie, zelfbedrog? Ik volg de anderen en heb mijn plaats in de rij weer ingenomen. Ginds ligt een haven. We krijgen die heel duidelijk in het gezicht. Ik loop nu met lichte tred. In de eerste straat van Gravelines, het havenstadje, verwijder ik me van de anderen en ga in een rijhuis aanbellen. Een vrouw van middelbare leeftijd komt opendoen en bekijkt me.

- Madame, s'il vous plaît, vous n'avez pas un verre d'eau pour moi? vraag ik beleefd.

Ze kijkt me aan met een blik vol argwaan.

- Pour les Boches du Nord, nous n'avons rien, rien, snauwt ze me toe.

- D'ailleurs, il y a assez d'eau là, dans de canal, krijt ze en wijst in de richting van een water.

Met een smak gooit ze de deur dicht. Ik kan niets zeggen. Ik sta verbouwereerd, aan de grond genageld.

Met het kanaal maken ik en de onzen even later kennis. We moe-

ten erover, willen we verder naar het noorden. Er is geen brug, alleen een veer. Een sloep pendelt op dit ogenblik tussen twee modderbanken. We moeten wachten tot het hoogtij het kanaal weer gevuld heeft. Indien we er eerder over willen, dan moeten we via een staketsel van glibberige houten en betonnen palen. Een stap te ver of het verlies van het evenwicht en we komen in de zwartgrijze brij terecht. We riskeren de overtocht, nu. Bij het verlaten van de sloep, vraagt een soldaat of ik wapens bij me heb. Wat een vraag! Wat kan ik met een wapen doen? Bluffen?

We houden halt achter een muurtje op het strand. Ik ben bekaf en vlei me in het warme zand.

Als ik ontwaak, zie ik dat de zon naar de horizon zakt. Ik zie ook dat Rik nog slaapt. En de anderen, de ouderen? Van die is niemand meer te bespeuren. Rik wordt wakker. Met slaapogen kijken we elkaar aan. We proberen onze toestand te evalueren en we komen tot de conclusie dat ze ons hebben genomen. Ze hebben ons laten liggen, als ballast voor de wereld...

De dag loopt naar zijn einde. Een dronk, een stuk oud brood hebben we nog bij de hand. Nu nog een schuur vinden, waar we kunnen slapen.

ZATERDAG 25 MEI 1940

Ik heb een verkwikkende nacht gehad. De vorige avond hebben we niet lang meer gemarcheerd. Bij vriendelijke boeren hebben we een uitgelezen plekje gekregen in een nette, overdekte schuur. We kunnen ons nu beter wassen en scheren, nu we niet onder de druk staan van een talrijke omgeving. We genieten thans van het voordeel met zijn tweeën te zijn en van dezelfde leeftijd.

We zijn enkele kilometers gevorderd als we aan de kant van de weg een oudere man vinden die zacht ligt te kreunen.

- Gaat het niet meneer ?
- Non, ça ne va pas. J'ai mal à l'estomac. Je me sens si faible, épuisé.
- We gaan hem een stuk brood geven, zeg ik tot Rik. Misschien wordt hij weer beter ?

Uit mijn valies haal ik wat er nog rest van mijn laatste brood. Ik ruk er een korst af en geef die aan de sukkelaar, die in werkelijkheid geen armoezaaier blijkt te zijn, want hij draagt een sierlijk blauw uniform.

- Militair? Vraag ik.
- Non, je suis le chef de gare de Namur.

We helpen onze stationschef rechtzitten en geven hem de korst, waaraan hij langzaam begint te knabbelen. Met af en toe een slokje water daarbij gaat onze Waal zich stilaan beter voelen. We blijven een hele poos bij hem zitten, want we hebben tijd zat. Als we hem verlaten roept hij gelukkig: "Et si vous passez à Namur, venez me voir, chez moi, à la gare.

- Zullen we zeker doen, beloofd!

De ontmoeting leidt me naar het stellen van een vraag. Wat komt een naar mijn mening hooggeplaatste persoon hier doen, aan de rand van de baan, haast bedelend? Maar dan komt de tegenvraag. En wij? We zouden naar het zuiden van Frankrijk reizen. Of naar Engeland. En nu bewegen we ons hier als twee luizen op een kam! Na de middag rusten we uit ter hoogte van Duinkerken-Dunkerque. Terwijl we liggen te zonnen in het gras krijgen we onverwachts een wonderbaar, luguber spektakel te zien. Heel hoog in de blauwe lucht voeren licht zilveren vogels een dodendans uit. Ze wriemelen en wemelen door elkaar, duiken roekeloos naar de aarde en weten behendig met een sierlijke voltige een baan te vinden die hen voert naar een punt zo hoog in de hemel dat je ze haast niet meer kunt zien. De ene vogel volgt de vlucht van de andere. De reien luchtacrobaten blijven echter niet ter plaatse. Ze zwenken naar links, dan naar rechts, stijgen en dalen... precies boven onze hoofden; De mitrailleurs van de Hurricanes en de Messerschmitts spuwen hun risten kogels naar elkaar. We kruipen achter een boom om er beschutting te vinden. Een gevechtsvliegtuig stort geraakt naar beneden achter een bos, dan een ander, dan nog één... De vechtende roofvogels vinden dat er genoeg onder hen stervend zijn neergevallen en verdwijnen ijlings in de immer blauwe lucht... We gaan zitten op onze plaats in het gras, verbijsterd, aangedaan.

- Als we vandaag nog een stuk lopen, zijn we morgen misschien in België. De idee alleen al geeft ons moed. Rond een uur of vijf echter beschouwen we het als bekeken, Dan start het egale scenario van de plaatszoekende vluchteling... Maar: wie vroeg begint, vroeg vindt... Hetgeen werkelijk gebeurt!

ZONDAG 26 MEI 1940

En weer zijn we op stap. Als we omkijken zien we van Duinkerken alleen nog de contouren. Dunkerque: een gebouwenklomp die

Gezicht op de Duinkerke haven van vóór de Eerste Wereldoorlog.

wazig ligt te zinderen onder de warme lentezon. Het is vandaag zondag. We hebben de drukke hoofdbaan verlaten en lopen in het vlakke land met zijn weiden, waarop verspreid kladden koebeesten staan te grazen. Kanalen, grachten en sloten lijnen de levensruimten af van de kudden en brengen rust aan wie het landschap wil aanvoelen. We gaan langzaam vooruit, met elk een last op de rug, zwijgend. We zijn nu al twee, drie dagen samen en hebben elkaar niet veel meer te zeggen. We zijn uitgepraat. Onze stemming verandert als we aan een kruispunt een bord zien met daarop de namen Adinkerke en De Panne. We zijn in België. We zijn bij ons, thuis! De verhoopte saamenhorigheid wordt niet bedrogen, wanneer we rond de noen, als twee volleerde schooiers de pui betreden van een grote hoeve en op de zware deur gaan aankloppen. Een dame komt opendoen.

- Wat wensen de jongens?
- Mogen we een nacht in de schuur slapen? is onze beleefde vraag.
- Daar liggen balen stro. Maakt het jullie gemakkelijk.
- En als we betalen, krijgen we iets te eten?
- Kom over een tiental minuten terug. Ik zet iets klaar. Ja, voor ik het vergeet, morgenvroeg moeten jullie weg, want onze knechts zijn op tijd aan het werk!

Met de balen maken we elk onze privé-kamer. Ik geloof niet dat we tot nu toe al beter gelogeed zijn! We gaan een tweede maal aankloppen. Een meid brengt twee flinke kroezen melk en een half

karrenwiel van een boerenbrood. Ik betaal anderhalve frank. En dan genieten we van de heerlijkste maaltijd die een koning ooit bediend kreeg.

In de namiddag komen chic geklede amazones en ruiters aangerezen. In de weide naast de paardenstallen staan hindernissen opgesteld. Daar heeft een tornooi plaats. We kijken geamuseerd naar de rennen op het parcours en wedden op de deelnemers. Soms rijdt er een amazone voorbij. Ze kijkt over ons heen. Een ruiter op zijn paard schijnt medelijden te hebben met onze versukkelde houding. Hier is de oorlog nog niet voorbijgekomen!

's Avonds heeft er een receptie plaats in de hoeve van de herenboer. Alle ramen beneden zijn gedempt verlicht. Wij gaan slapen in ons paleis.

MAANDAG 27 MEI 1940

Ik word vroeger gewekt dan me lief is. Het gedokker van een kruiwagen op de kasseien van het erf en het hinniken van de paarden in hun stallen hebben me uit mijn heerlijke slaap gehaald. Rik is al op. Hij is haast klaar met zijn wasbeurt en vraagt of ik zijn emmer kan gebruiken. Het geeft je een prettig gevoel fris, zuiver water uit een pomp te laten lopen. En een toilet is een andere luxe, al is het dat van de knechten en meiden. Aan de herenboer, die net voorbijkomt, betuigen we onze dank. Een goedmoedige knik betekent dat alles o.k. is.

We moeten nu verder naar het noorden en hebben geen andere keus dan de hoofdbaan te volgen, die vol mensen zit. We bereiken Koksijde. We kunnen niet verder. Naar het schijnt wordt er hard gevochten niet zover hier vandaan. Hier zitten pakken mensen samen, veel meer dan in Poperinge. Er zijn ook meer militairen, Engelsen en Belgen, die heen en weer rijden in hun legervoertuigen.

De ervaring heeft ons geleerd dat we niet moeten talmen met het zoeken naar logies. We gaan naar het gemeentehuis en worden doorgewezen naar het casino. Hier ontmoeten we een bediende die niet op de hoogte schijnt te zijn.

- Hier is geen slaapgelegenheid, mompelt hij.

Maar als we er absoluut willen verblijven, dan moeten we genoeg nemen met de banken van de speelzaal. Deze zijn gestoffeerd en zeker geschikt om erop te zitten, niet om erop te slapen... De bediende is van goede wil en toont ons een apart plekje, waar we onze bagage kunnen verbergen.

- Hier komt nooit iemand, zegt hij. En hij wenst ons daarbij nog veel "chance" !

Onze plaats in het casino is zodus gereserveerd en we behoren nu tot de elite!

Ons diner bestaat uit de resten van het lekkere brood.

In de namiddag proberen we eten te vinden, want onze maag is niet voldaan. De winkels zijn zo goed als leeg. De straten overvol. In een restaurantje kunnen we alleen nog chocolademelk krijgen en daarbij een paar beschuiten. Ik betaal en stel aan Rik voor nog een kopje te drinken.

- Ik wil wel, zegt hij verlegen, maar ik heb geen geld meer! Ik kijk verbaasd, onthutst bij de gedachte dat ik voortaan alles alleen zal moeten betalen. Rik schijnt mijn verbazing te begrijpen.

- Ja, wat wil je, mijn ouders zijn niet zo.... ik bedoel, ze hebben niet zoveel geld als die van jou.

Ik begrijp dat ik te ver ben gegaan, dat ik brutaal ben geweest, al heb ik geen woord geuit. Ik herstel me met: "We zullen ons plan wel trekken met wat ik heb!"

In een bakkerij kopen we twee stukken "Côte d'Or" en twee dozen petits-beurre... lets anders is er niet meer... Ons geluk is kort van duur. Een Duits vliegtuig verschijnt plots in de lucht en begint op de menigte te vuren. Gaan liggen, dicht bij een huis, is ons enige verweermiddel.

Die avond raak ik moeilijk in slaap. De banken van het casino zijn zo hard. Ik denk ook aan het voorval in het kleine restaurant. Ik zal nu voor twee moeten zorgen.

DINSDAG 28 MEI 1940

Mijn lichaamstoestand is allesbehalve schitterend vanmorgen. Ik heb slecht geslapen, ben geradbraakt en heb hoofdpijn. De banken van deze speelzaal zijn daar grotendeels verantwoordelijk voor. En er is hier ook geen verluchting. En het ruikt hier muf, ingesloten. Ik wil hier uit. Ik moet naar buiten. Ik stel aan Rik voor ons in een strandmeer te gaan wassen.

De zilte zeelucht maakt me dronken. Het strand heeft zijn maximale oppervlakte bereikt. Het is een heel eind lopen om de ebbe-lijn te bereiken. De schaarse wandelaars lijken verloren in de oneindige ruimte. Halverwege tussen de dijk en de zee ligt een reddingsloep. Ze kan dienst doen als kleedhokje. Met opgerolde broekspijpen en met onze handdoek en zeep onder de arm, lopen we naar het gebied van de strandmeren. We leggen onze bundel

aan de oever van een plas en lopen van het ene meertje naar het andere. Dit bad, zij het onvolledig, brengt een echte opfrissing. Afweergeschut in de verte breekt de rust van ons vreedzame oord. Het lawaai komt al maar nader en nu horen we ook het aanzwellend geraas van motoren. We rennen naar ons bundeltje en duiken onder de sloep. De afweer komt van het land en richt zich naar de Duitse vliegtuigen die ter hoogte van onze schuilplaats beginnen te stijgen. Dan, als de bliksem, duiken ze naar de haven van Duinkerken en lossen hun lading op kaden en schepen. We voelen duidelijk de daver van de ontploffingen en zien een waterzuil verschijnen telkens als een bom zijn doel heeft gemist en in zee is terechtgekomen. Op het strand is er niemand meer te zien en ook niet op de dijk. Een hele tijd blijven we aangedrukt liggen tegen de kiel van de sloep. Wanneer we het gevaar voorbij achten en het geschut ophoudt met blaffen, verlaten we onze kuil. We lopen op blote voeten in het warme zand en bekomen van onze emoties in ons casino. Hier vernemen we dat de koning de capitulatie van zijn leger heeft ondertekend en dat de Belgische soldaten het vuren hebben gestaakt. Maar hier duurt de oorlog voort, de oorlog tussen Britten en Duitsers. Dat hebben we net bemerkt!

Ons middagmaal is karig, maar smaakt toch. Honger is de beste saus, beweert men. Rond een uur of drie gaan we naar ons restaurantje om ons menu wat aan te vullen. Terwijl we onze kop heerlijke chocolademelk en de beschuiten savoureren, komen twee jonge dames naar ons toe en vragen of ze bij ons mogen zitten. Ze wachten niet op onze toelating, schuiven elk een stoel aan en beginnen een vrolijke conversatie. Ze spreken Nederlands met een vreemd accent. Als we vertellen dat we vluchtelingen zijn, geen eten hebben en ook geen geld, verdwijnt de lach op hun mond en tekenen ontgoocheling en spijt rimpels op hun aangezicht. En wanneer Rik beweert dat we er slecht voorstaan en dat "het niet meer lang zal duren of den Duits staat voor de deur", krijgt de jongste van de dametjes tranen in de ogen. De oudere doet teken dat ze dringend weg moeten. En onvoorziens gaan ze, zoals ze gekomen zijn, tamelijk discreet en licht geparfumeerd. Ik kijk verbaasd naar Rik.

- Straks, mompelt hij.

Ik begrijp niet wat hij bedoelt.

Op straat worden we opgenomen in de mensenmassa.

- Je hebt je rol goed gespeeld, lacht Rik.

- Hoezo?

- Wel, bij die hoertjes.

Mijn lotgenoot die een betere kijk schijnt te hebben op de samenstelling van onze maatschappij dan ik, legt uit dat de twee jonge dames in het restaurant hoeren waren.

- Toen jij zei dat we geen eten hadden en ook geen geld, hetgeen ik betwijfel, zagen ze dat hun poging vergeefs was. Ik vertelde dan dat we de Duitsers weldra konden verwachten. Toen begon de jongste te bibberen. Ik ben er zeker van dat die twee iets te verbergen hadden!

Onze wandeling door Koksijde werpt vruchten af. In een bakkerij kunnen we nog een oud brood op de kop tikken. En in de rekken staan er nog enkele potten confituur. Onze avond is gered!

In het casino ontmoeten we een drietal geëvacueerden als wij. De kennismaking is kort, maar niet onvriendelijk.

Een nieuwe, lastige nacht is in het verschiet.

WOENSDAG 29 MEI 1940

De narigheid van de nacht wordt niet verdrongen door het nieuws dat we te horen krijgen.

- Ja, het casino wordt gesloten. U moet hier weg.

De gewillige bediende, die hier rondloopt, schijnt medelijden te hebben met ons.

- De bazen van het huis hebben besloten dat het hier dicht moet. Kwestie van verantwoordelijkheid, hebben ze gezegd. Neen, ik begrijp het ook niet zo best.

- En waar moeten we nu heen?

- Naar het schijnt kunnen de vluchtelingen terecht in het

In de plaats van de naoorlogse vakantiegangers en van de rij auto's wemelt het van vluchtelingen in de Zeelaan van Koksijde, verplicht geëvacueerden en militairen in de laatste dagen van mei '40.

oude schooltje in het dorp...

Met pak en zak gaan we weer eens op zoek naar de plaats van onze nieuwe bestemming. Vreemd dat we geen kinderen zien. En ook maar weinig vrouwen. De lanen en straten worden bevolkt door mannelijke wezens van ons slag en door ouderen.

Op het pleintje staat een Engelse jeep. De bestuurder stapt net in een soort van ophaalwagen.

- Good luck, roept hij. You can get my Rolls-Royce! op zijn voertuig duidend.

Door nieuwsgierige omstanders worden uit de wagen enkele waardeloze spullen gehaald. Ik neem een mes mee als souvenir. Zo'n prul zou je op de straat zelfs niet willen oprapen. Het stalen lemmer heeft geen vorm en het hecht is vervaardigd uit namaakhoorn. Daarin staan de letters DAX GOS gegrift. Ik hoop dat deze Gos nog lange jaren gelukkig moge leven...

De opvang in het schooltje is een tegenvaller. Er is hier geen enkele slaapplek, de plavuisevloer uitgezonderd. Alles is hier oud: het dak, de muren, de deuren en ramen, de borden en platen aan de wanden, de lessenaars en tafels en ook nog het mannetje dat onder een afdak, op het speelplein, een vuurtje aan het stoken is met vermolmde planken en uiteengerafelde boeken van de vorige eeuw... Van vluchtelingen heeft hij geen weet. Wat zijn dat, vluchtelingen? Hij is hardhorend en suf. Maar hij is niet onwillig. Hij laat ons zijn kacheltje gebruiken voor ons middagmaal: aardappelen in de schil! In een schuurtje naast het schoolgebouw hebben we aardappelen gevonden en in een klaslokaal grote, ronde blikken. Heerlijk het water dat pruttelend aan de kook is... Ons hongerige verwachten wordt stuk gereten door het ontploffen van een granaat dichtbij, dan nog een, een derde... De duivel en zijn moeder op onze hielen... Nog vlugger dan in aller ijel grijpen we onze bagage en rennen de weilanden in, achter het schooltje. In de buurt staat er een met golfplaten bedekte loods. Maar eer we die bereiken, moeten we over een natte gracht. Rik is er het eerst over. Ik roep hem toe dat hij mijn valies moet trachten te redden. Mijn gooi is echter niet krachtig genoeg en het ding valt op de oever en is deels doordrongen... We bevinden ons niet alleen in de loods. En ook niet te vroeg. De ene granaat volgt de andere fluitend en sissend over onze hoofden die we telkens intrekken. De ontploffingen gebeuren tamelijk ver. Granaten die niet uiteenbarsten doen de grond trillen.

Door een man in uniform, iemand van de burgerwacht, worden

we uit onze schuilplaats gehaald en naar een grote polderhoeve geleid aan de rand van een straat. De kelders zitten er vol volk. Er ligt een vrouw die erg gewond is aan haar been. Haar kermen hoort men tot op het gelijkvloers. Het schieten houdt op. We hebben sinds vanmorgen niet meer gegeten. In het achterhuis maken we ons avondmaal klaar. Het bestaat uit gekookte aardappelen, een gekookt ei en een uiensausje. Alle ingrediënten hebben we in en rond de hoeve gevonden. Een man die de heerlijke geur heeft opgesnoven, steekt zijn neus door de kier van de deur.

- Neen, man, we hebben alleen eten voor twee.
- En we hebben hier trouwens geen plaats voor een commensaal!

Hoelang is het geleden dat we nog een warme maaltijd hebben gehad? We herinneren het ons niet meer.

De avond nadert en het schieten begint opnieuw, nog heviger dan in de namiddag. Het is alsof de granaten precies boven de hoeve de lucht doorklieven. In de kelder is er geen plaats meer voor mij. Ik ga op de boventrede van de stenen trap zitten. Comfortabel is wat anders! De vrouw met het gewonde been begint harder te schreeuwen van de pijn. De afgewezen commensaal komt naar boven en stelt voor een Rode-Kruiswagen te gaan halen.

- Jij, zegt hij, naar me wijzend.
- Ik schud het hoofd. Rik doet hetzelfde.
- Maar het is dringend, roept hij luid.
 - Ga zelf, man, roep ik hard tegen.

Het gesis van de granaten wordt steeds scherper.

- Ja, maar ik heb mijn familie.
- En ik niet, zeker?

Die vent is knettergek, denk ik bij mezelf, om me zo door die hel te willen jagen.

- Dat hijzelf zijn vel riskeert, zeg ik ostentatief tegen Rik. Het is trouwens zijn vrouw, niet de mijne! En bovendien, ik ga slapen.

In de voorkamer van de hoeve ligt een pak gewassen schapenwol te verluchten.

- Dit is mijn gerief. En dat ik nu op die boventrap sterf of hier in de wol, het resultaat zal net hetzelfde zijn, vind ik. Het "onweder" duurt onverminderd voort. Een lijst aan de muur geeft trillend het ritme van de inslagen aan.

Met een stil verzoek aan Ons-Lieve-Vrouwke, Ster der Zee, loopt laat deze dag ten einde.

DONDERDAG 30 MEI 1940

Ik word gewekt door gestommel in de gang. Mijn eerste idee: ik leef nog. Heb dank, Ons-Lieve-Vrouwke.

Mijn voorkamer rust in het schemerdonker. Een lichtstraal tekent een grillige lijn op de wand naast de schoorsteen. Ik hoor een naderend gesprek dat van de straatkant komt. Ik sta op en ga kijken door een spleet in het luik. Twee Duitse soldaten in groengrijs uniform stappen rustig voorbij. Ze schijnen een ernstige conversatie te voeren. Ze zien er ontspannen en zelfverzekerd uit. Een goed teken, denk ik. Die zullen hier tenminste geen boel komen maken. Ik heb Rik niet horen binnenkomen. Hij ziet er moe uit, scherp gespannen. De hele nacht heeft hij op die harde keldertrap doorgebracht. Ik stel hem voor een uurtje in de wol te kruipen. Hij kan nog wat slapen terwijl ik wat frisse lucht ga opsnuiven.

Het vuren van de Duitse kanonnen op de Engelsen in aftocht heeft tot drie uur geduurd. Een kleine granaat is in de werkplaats, aan de andere kant van de gebouwen, ingeslagen. Gelukkig is hij eerst op een betonnen paal terechtgekomen en heeft hij die middendoor gehaald, dan heeft hij een deur in stukken gereten en die zijn gaan branden. In de werkplaats maken drie oudere vluchtelingen zich klaar om te vertrekken. Ze schijnen nog altijd niet bekomen van hun bevreesdheid.

- Stel u voor, zegt de ene, dat die paal daar niet staat, we krijgen die obus hier binnen geserveerd en we zijn er geweest!

- Het lot heeft ons gespaard, vervolgt ernstig de tweede.

- Ja, besluit de derde, en als wij het vuur niet kunnen blussen, dan brandt het hele huis hier af! De eigenaar, die mag ons een dikke "dank u wel" zeggen.

- Hetgeen ik ook zou moeten doen, mompel ik stil.

Als jonge bijen die voor het eerst uit hun korf kruipen, zo komen de enen na de anderen uit hun schuilplaats te voorschijn. Een jongen van mijn leeftijd die met andere Limburgse scouts in de hoeve is terechtgekomen, vertelt het wedervaren van Simon, zijn vriend.

- Komt daar gisteravond laat een lange, magere man de schuur binnengelopen, opgewonden en in alle staten. (Onze afgewezen commensaal, denk ik) Die heeft een ambulance nodig voor zijn vrouw.

- Er moet iemand naar de Rode Kruispost. En zo vlug mogelijk, roept hij. Niemand verroert. Algemeen stilzwijgen. Na een hele tijd staat Simon recht...

- Ik zal dan maar gaan, als de anderen... zegt hij.
 - Je bent een held, tiert de man. Un vrai héros! Een exemplaar voor iedereen.

- Voor ons allen begint een tijd van lang, lang wachten. Je denkt en blijft maar denken. Je stelt je Simon voor die door een schrapnel wordt geraakt. De minuten aftellen, het heeft geen zin. De tijd glijdt de eeuwigheid in. Eindelijk verschijnt hij in de schuurpoort. Hij hijgt en bijwijlen stekt zijn adem. Het kost ons veel moeite en veel tijd om hem te kalmeren. We laten hem nu slapen... Ook Rik slaapt nog, wanneer ik in de voorkamer kom. Maar na een paar ogenblikken doet hij zijn ogen open en strekt zijn armen uit. Hij voelt zich beter en stelt voor dadelijk te vertrekken. We hoeven niemand te bedanken, want we hebben de boer, de eigenaar noch de pachter gezien. Rik ziet er maar bleekjes uit. Hij sleept zijn linkerbeen. Kan niet anders. Die heeft te lang in de kou gezeten. Net voor we Oostduinkerke bereiken, gaat hij plots in de berm zitten.

- Ik kan niet meer, ik voel me niet lekker, zegt hij.
 Hij geeft de indruk dat hij bewusteloos gaat vallen. Maar even later gaat hij ineengedoken zitten en houdt zijn maag vast.

- Een ogenblik, roep ik. Ik haal wat voor je. Blijf rustig en verroer niet.

In een straatje verderop vind ik een winkeltje. De bel rinkelt, als ik de deur open. De vrouw achter de toog doet teken dat ze niets meer te koop heeft. Ik richt mijn vinger naar een stapeltje dozen suiker.

- Oh, dat kan je nog hebben, zegt ze vergoelijkend.
 Ik leg pasmunt op de toog en vertrek met een kilogram suiker. Rik krijgt het eerste stukje moeilijk naar binnen. Maar met telkens een teugje water gaat het hoe langer hoe beter met hem. Hij krijgt kleur, gaat recht zitten en maakt aanstalten om recht te staan.

- Vooruit, zegt hij, en loopt hinkend voort. Op onze hoogte stopt een Duitse legercar.

- Wohin gehen Sie?

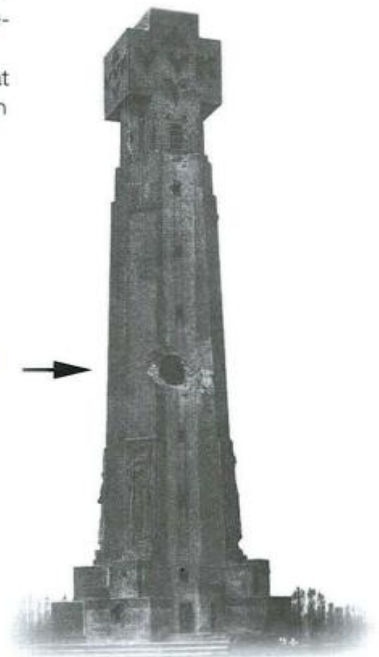
- Asembleg – Brussel.

- Einsteigen, roept de Duitse chauffeur. Ich fahre in die Richtung von Diksmuide.

Hij vertelt dat hij vóór Diksmuide moet afslaan, maar tot daar kunnen we met hem mee. Het been van Rik doet wonderen !

We zijn niet meer gewoon het landschap van op een zekere hoogte te zien. De polders zijn eindeloos, eindeloos groen. Verspreid

Op de achterkant van de prenten staat de volgende vermelding: "Op 30 mei 1940 trof een Engelse vliegerbom de IJzertoren." De Engelsen zouden de IJzertoren hebben bestookt, omdat ze vreesden dat de Duitsers hem later als uitkijkpost zouden kunnen gebruiken.

liggen kadavers van paarden en koeien met gezwollen, ronde buik, barstensvol, barstensklaar. Hun poten steken recht de hoogte in. En als we van dichtbij kijken, dan merken we lange strepen bloed op de baan waarop de car aan 't rijden is. Is het dierenbloed of dat van mensen?

Voor we Diksmuide bereiken, doet de soldaat teken dat we moeten uitstappen.

- Vielen Dank!
- Auf Wiedersehen!

We slenteren nu voorbij de IJzertoren die middenin een gat vertoont. Wellicht veroorzaakt door een schot van een granaat. Ons middagmaal vervangen we door het thee-uurtje, het ogenblik en het menu in acht genomen. Met een paar korsten droog brood, water uit de fles en enkele klontjes witte suiker zullen we het moeten stellen...

Ons loopritme is merkbaar gedaald. Dat stellen we vast, wanneer we de tijd meten die we nodig hebben om een stadje als Diksmuide te doorkruisen. Op de baan naar Lichtervelde doen we een wondere ontmoeting. Voor ons lopen drie mannen die twee fietsen voortduwen. Het is niet zozeer hun ongewone samenstelling die onze aandacht trekt, wel de gang en de houding van de man uiterst links. Die komen ons niet vreemd voor. We verhaasten onze passen zo goed we nog kunnen. En ja! Daar staat hij vóór ons: Frans Vander Meylen, het hoofd van onze gemeentelijke waterdienst. Hij en zijn vrienden Henri Wauters en Gustaaf

Degelaen zijn onze redders in de nood
 En Alseberg is ineens veel dichterbij dan we konden vermoeden!
 Ze vertellen dat één van hun fietsen - die van Frans (?) - gedurende het Duitse offensief is stukgeschoten.
 Bij de smid van het dorpje Esen krijgen we onderdak. En ook nog een matras voor de nacht. En voor ons avondmaal bakt Frans voor elk van ons een smakelijk ei op zijn komfoortje.

VRIJDAG 31 MEI 1940

Van deze vrijdag heb ik maar enkele herinneringen bewaard. Komt het doordat Rik en ik ons niet zoveel zorgen meer hoeven te maken, daar Frans en zijn vrienden al de initiatieven nemen? Of is het omdat we ons gelukkig niet meer bevinden in de vuurlinies, waar dramatische toestanden en handelingen schering en inslag zijn?

Het vertrek uit Esen heeft plaats rond negen uur. Een achttal uren later bevinden we ons in Deinze. De afstand via Kortemark, Lichtervelde en Tielt bedraagt vijftig kilometer, die we onmogelijk te voet hebben kunnen afleggen. En van openbaar vervoer is hier nog geen sprake. Zonder twijfel hebben de Duitsers ons af en toe een lift gegeven. De Duitse soldaten zijn niet brutaal. Ze tonen zich zelfs behulpzaam. De lange strepen bloed op wegen en banen kunnen echter mijn onderhuidse afgrijzen niet verdrijven. Evenmin als de krenge die nog niet zijn weggeruimd en die doen denken aan nutteloos geweld. Dode mensen heb ik niet gezien, wel een Duits met zeilen afgedekt legervoertuig waar twee laarzen uitstaken...

Heel duidelijk staat vóór mijn ogen het café in Deinze, waar we die avond logies krijgen. Een volkscaféetje gelegen in de eerste straten van de kleine stad. Een kolomkachel in het midden, enkele tafels en stoelen, de toog: alle meubilair in zeer eenvoudige stijl, armoedig bijna. Aan de wand enkele gele affiches van notariële verkopen... Een paar klanten drinken hun pint leeg en vertrekken. Het café is nu leeg. Tafels en stoelen worden naar de kant geschoven om in het midden van de gelagzaal een plaats te maken waar we ons kunnen uitstrekken. Wat de waard ons als onderbed heeft aangeboden, weet ik niet meer. Maar we hebben nog altijd ons wollen deken waar we ons in kunnen wikkelen. Ik hoor geen klachten. Dus is alles "kits"!

ZATERDAG | JUNI | 1940

Het is ons aller wens zo vlug mogelijk thuis te zijn. Samen met Gustaaf, Henri en Frans ontwerpt de snuggere baas een vlug, rationeel en niet te duur transport voor ons vijven. Hij heeft een goede kennis die een kleine vrachtwagen bezit die juist groot genoeg is om ons, onze bagage en de twee fietsen te vervoeren. Maar net zoals in Ingelmunster duurt het een hele tijd eer die kennis gevonden is. Daar is hij! Nu moet de prijs bepaald worden, een vergelijk dat niet van een leien dakje loopt, de krijgsverrichtingen en de bezetting in acht genomen. Uiteindelijk komt er een bedrag uit de bus, dat ik me niet meer herinner. Om elf uur start de expeditie naar Brussel. Even buiten Aalst, vóór een kruispunt, houdt de chauffeur halt. Hij rijdt niet meer verder, want kijk: zijn reservoir is leeg en hij heeft nog net genoeg benzine om naar Deinze terug te rijden. Terwijl de mannen discussiëren komt onopgemerkt een Duits verkeersagent op de plaats van de redestrijd.

– Was geschied hier?

Er worden niet veel woorden meer gespendeerd aan het probleem, want heel vlug komt er een Salomonsoordeel: de chauffeur mag twee derden van de som behouden, één derde gaat naar de andere partij. Henri en Gustaaf laden hun bagage op de fiets en vertrekken naar huis. Ze zullen de families verwittigen. Ja, wanneer komen de achterblijvers ter bestemming ...? Vlugger dan men denkt. De Duitse verkeersagent doet de eerste auto stoppen die aan komt gereden.

– Fahren Sie nach Brüssel?

– Ja.

– Einsteigen, doet hij ons teken.

In het laatste uur van 17 mei 1940 wordt de herberg "De Zwaan" getroffen door de inslag van een granaat.

- Maar dat kan niet, jankt de bestuurder van het autootje, mijn wagen is veel te klein!

_ Ein-stei-gen, herhaalt de Duitser, iedere syllabe goed gerekt beklemtonend. Na veel duwen en wringen geraakt het bakje vol. De verkeersagent klapt het portiertje dicht en salueert. Binnen is de stemming gedrukt. Er worden niet veel woorden gewisseld. En het is er drukkend warm.

_ En ik heb niet genoeg benzine meer, klaagt de chauffeur.

_ Als je in een afdaling komt, zet je je in "point mort" en leg je de motor stil, beveelt Frans. Aldus wordt er gehandeld. We bereiken de hoofdstad. In het midden van het Sainteletteplein valt het wagentje stil. We duwen het aan de kant en geven aan onze weldoener ons deel van het Salomonsoordeel. De man dankt verheugd en groet ons breed lachend. Met tram 9 komen we in Kalevoet en de bus naar Alseberg stopt vóór De Zwaan, waar een groot gat gaapt in de voorgevel. Daar is een granaat ingeslagen. Een minuut later hoor ik dat niemand gewond werd, dat de schade nog meevalt en er geen andere huizen werden getroffen. Als een verloren zoon word ik ontvangen door papa, mama, de ganse familie en de bureu. Bij een gegoede buurvrouw, die zich anders heel afzijdig houdt, mag ik een echt bad gaan nemen.

_ Ik moet er nogal vies uitzien, denk ik.

_ Bedankt, zegt Bonne, we zullen onze Jan wel zelf eens onder handen nemen.

Ik moet nu zóveel vertellen dat ik er moe van word.

De laatste dagen heb ik vaak gedroomd van een lekkere, verse boterham met smout en aalbessengelei.

_ De jongen moet zich versterken, meent Bonne. We maken een pan spek en eieren klaar. Mijn moeder die geen weg weet met haar blijdschap, gehoorzaamt blindelings en doet het-geen haar schoonmoeder voorstelt, iets wat maar zelden gebeurt.

Epiloog

De eerste dagen na mijn thuiskomst genoot ik met volle teugen van een geluk dat geen einde scheen te hebben. Ik had de mijnen teruggevonden en ik profiteerde van het mooie weer, het zonnige en warme weer dat we ook tijdens de meidagen hadden gekend. Maar in het midden van de week werd ik ziek. Ik kreeg een ontsteking in mijn rechterarm, ik had veel pijn en hoge koorts. Een longspecialist die toevallig op bezoek was bij vrienden van hem, tevens goede burens van ons, ontfermde zich over mijn lot. In zijn kabinet in Brussel verzorgde hij me: hij sneed een opening in mijn voorarm, zodat die kon zuiveren. Dank zij zijn goede zorgen was ik weer vlug op de been, zó vlug dat ik de volgende week naar school moest!

De eerste dag - ik weet niet meer precies welke weekdag het was - bevonden er zich heel weinig studenten in en rond het kasteel Wolvendaal te Ukkel. In dit gebouw en in het park met dezelfde naam was ons atheneum gevestigd. Bij het rinkelen van de bel, om acht uur, ging ik op de plaats staan die bestemd was voor de 2de Grieks-Latijnse. Ik stond daar alleen. Niemand die zich om mij bekommerde! Dan maar naar het secretariaat.

De goede heer Jean Swaelens keek me met verwonderde ogen aan en luisterde naar mijn verhaal.

- Un instant!

Na ruggespraak met de prefect werd besloten dat ik de lessen van de retorica zou volgen. Een heel leger leraren mobiliseren voor één enkele leerling, dat bleek maar al te onredelijk. Meneer Swaelens leidde me naar de hoogste klas, die toevallig Nederlands had en nog wel met een leraar die ik goed kende.

- Maar wie we daar hebben! Kijk me dat eens aan! waren diens woorden van verwelkoming.

Voor de studenten van het laatste jaar, de meesten elegant geklede jonge dames en heren in colbertkostuum, was ik een bijzondere verschijning: een knaap in vakantieplunje, een nieuwe medestudent. Tot mijn verbazing werd er niet met me gelachen. Integendeel! Sommigen keken me zelfs met enige bewondering aan. In bepaalde vakken kon ik behoorlijk mee, andere waren moeilijk. Een heel jaar overbruggen in één dag: wie zou zo iets aankunnen?

Toen de laatstejaars met hun proefwerken begonnen, begon voor mij een lange, heel lange vakantie. Pas rond de vijftiende van september werd ikzelf een echte retoricastudent.

Na één juni 1940 heb ik weinig of helemaal geen contact meer gehad met de meesten van mijn tochtgenoten in Vlaanderen en in het noorden van Frankrijk. De ouderen onder ons waren aan de arbeid en hebben, naar mijn weten, nooit een bond gesticht van ex-geëvacueerden. De jongeren van ons dorp ontmoette ik nog vrij regelmatig, maar van "stoeien en spelen" was er geen sprake meer. We hadden ook al een ervaring gehad met wat oorlog betekende en - het ergste zou nog komen! Van de minder bekenden in onze dierenwagon (19 mei 1940) heb ik er ooit ene teruggezien. Het was niet de zanger van het lied "Reviens, veux-tu?" maar één van zijn compagnons. Hij duwde een lege stootkar vóór zich in de Hoogstraat in Brussel. Ik had hem dadelijk herkend. Hij had me niet eens opgemerkt, denk ik.

Dankwoord

Ik druk hier heel graag mijn dank uit aan Jos Fontaine, Jos Vander Meylen en Paul Vandervelden die me nuttige informatie hebben verleend over "de dagen van mei 1940".

Jan Brassine

Colofon

En het dorp zal duren ...

Is het trimestrieel tijdschrift van het
Heemkundig genootschap "van Witthem" - Beersel

oktober/december 2001 - nummer 12 - jaargang 3

voorzitter	Marc Desmedt Dwersbos 109 1650 Beersel 02.377.27.94
ondervoorzitter	Edgar Winderickx Brouwerijstraat 18 1653 Dworp 02.380.30.14
secretaris	Hugo Partous Waterpoelstraat 24 1652 Alseberg 02.380.27.76
penningmeester	Piet Van Capellen Boomgaardstraat 12 1653 Dworp 02.380.35.48

195

inlichtingen tijdens de kantooruren in het gemeentehuis te Beersel - dienst cultuur:

Alsebergsesteenweg 1046
1652 Alseberg
02.382.08.29

Prijs van dit nummer 250 BEF - Jaarlijks lidgeld bedraagt vanaf 2002, 17 € te storten op rekeningnummer 001-3114341-38 van het heemkundig genootschap "van Witthem" Beersel, met vermelding van naam, voornaam en adres en de vermelding "LIDGELD 2002"

Na storting ontvangt u de nummers uitgegeven in 2002.

Werkten mee aan dit nummer: Jan Brassine, Giedo Debusscher, Marc Desmedt en Hugo Partous

Verantwoordelijke uitgever en samenstelling: Marc Desmedt
Eindvormgeving en druk: Idea Communication, Lot

*Heemkundig
Genootschap
"van Witthem"*